DOI: 10.48261/pis234225

MATEUSZ KUBICKI
Oddziałowe Biuro Badań Historycznych w Gdańsku Instytutu Pamięci Narodowej
Uniwersytet Gdański
ORCID: 0000-0003-3505-0473

Funkcjonowanie zinstytucjonalizowanego zawodowego szkolnictwa rybackiego w Polsce Ludowej. Przyczynek do badań

Po zakończeniu II wojny światowej Polska uzyskała szeroki dostęp do Morza Bałtyckiego. Planowano szybko reaktywować rybołówstwo bałtyckie oraz rozpocząć połowy dalekomorskie, które miały zapewnić dostarczenie na rynek większej ilości ryb. Władze komunistyczne stworzyły system kombinatowy, wzorowany częściowo na tym wdrożonym w ZSRS, dopuszczano jednak istnienie kapitału prywatnego (rybacy indywidualni)[1]. Według stanu na 1989 r. polski przemysł rybołówczy tworzyło wiele przedsiębiorstw, które wspólnie umożliwiały połowy, przetwórstwo i dystrybucję[2]. Istotnym elementem tej najpierw odbudowywanej, a następnie dynamicznie rozwijanej branży było szkolnictwo

[1] Początkowo władze komunistyczne opierały rozwój rybołówstwa dalekomorskiego i bałtyckiego na kapitale spółdzielczym i prywatnym. Do zmiany doszło w roku 1947, kiedy rozpoczęły się przygotowania do nacjonalizacji największych zakładów – wówczas przedsiębiorstwa prywatne i spółdzielcze zostały wykupione przez państwo po bardzo zaniżonej cenie. Od tego momentu główną rolę odgrywały państwowe kombinaty połowowe. Pewną formą dopuszczenia własności prywatnej w ramach gospodarki centralnie planowanej były spółdzielnie rybackie i rybacy indywidualni, działalność tych ostatnich była jednak znacznie ograniczana przez władze. Mieli oni obowiązek ścisłej kooperacji z kombinatami oraz możliwość zakupu tylko tych kutrów, które przez państwowe przedsiębiorstwa i spółdzielnie były uznawane za wyeksploatowane.

[2] Były to 3 przedsiębiorstwa połowów dalekomorskich i usług rybackich (dalej PPDiUR) „Dalmor" w Gdyni, „Gryf" w Szczecinie i „Odra" w Świnoujściu (połowy, przetwórstwo, dystrybucja); 5 przedsiębiorstw połowów i usług rybackich (dalej PPiUR) „Koga" w Helu, „Szkuner" we Władysławowie, „Korab" w Ustce, „Kuter" w Darłowie, „Barka" w Kołobrzegu (połowy, przetwórstwo, dystrybucja); 12 spółdzielni zrzeszonych w Krajowym Związku Spółdzielni Rybackich (dalej KZSR) (połowy, przetwórstwo); 4 zakłady rybne (produkcja i w niewielkim stopniu dystrybucja); 17 oddziałów Centrali Rybnej (produkcja i dystrybucja); ponad 400 kutrów rybaków indywidualnych (połowy) oraz liczne przedsiębiorstwa pomocnicze. Nad całością czuwało do 1983 r. Zjednoczenie Gospodarki Rybnej (dalej ZGR), a potem Zrzeszenie Przedsiębiorstw Gospodarki Rybnej (dalej ZPGR). Zob. *Gospodarka rybna w latach 1986–1989*, red. J. Grzenia *et al.*, Gdynia 1991, tab. 4, 5, 48, 147.

zapewniające niezbędne kadry. Początkowo w kształceniu nacisk kładziono niemal wyłącznie na terminowanie na jednostkach należących do rybaków prywatnych lub na kilkumiesięczne kursy[3]. Później, wraz ze znacznym wzrostem zaawansowania technicznego, szkolnictwo rybackie stawało się coraz bardziej specjalistyczne i cechowało się – jak to określano w dokumentach – „szczególną rolą i specyfiką", co wynikało ze stawianych mu wymagań. Starano się stworzyć szkoły „charakteru zakładu zamkniętego o specjalnym systemie wychowawczym"[4]. Według stanu na koniec lat osiemdziesiątych XX w. w ramach szkół powiązanych z branżą rybną na stałe funkcjonowały: dwie wyższe szkoły morskie (w Gdyni i Szczecinie)[5], wydziały rybackie akademii rolniczych (w Olsztynie i Szczecinie)[6], dwa technika rybołówstwa morskiego (w Darłowie i Kołobrzegu), Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni, dwie zasadnicze szkoły rybołówstwa morskiego (Darłowo, Świnoujście) oraz dwa ośrodki szkolenia zawodowego Ministerstwa Żeglugi (Gdynia, Szczecin). Celem niniejszego artykułu jest syntetyczna prezentacja zagadnień związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem zawodowego szkolnictwa rybackiego po 1945 r.[7]

Budowanie po zakończeniu II wojny światowej systemu szkolenia zawodowego kadr dla przemysłu rybołówczego można podzielić na kilka etapów[8]. W pierwszym okresie przypadającym na lata 1945–1950 chodziło głównie o kształcenie szyprów i motorzystów – osób niezbędnych do rozpoczęcia połowów. Oprócz nauki w ówczesnych wyż-

[3] Tak pisano o tym zagadnieniu krótko po zakończeniu II wojny światowej: „[…] fachowcy dla rybołówstwa morskiego szkoleni będą w drodze organizowania specjalnych kilkumiesięcznych kursów rybackich przy ośrodkach rybołówstwa morskiego w poszczególnych portach. Szczegóły i programy są opracowywane przez Główny Morski Urząd Rybacki i Morski Instytut Rybacki w Gdyni i będą podane w najbliższym czasie do wiadomości" (Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej AAN], 351, Ministerstwo Żeglugi i Handlu Zagranicznego, Szkolnictwo morskie [notatki] 1945 r., Odbudowa szkolnictwa morskiego, k. 5).

[4] AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Uzasadnienie do uchwały Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi (1953), b.p.

[5] W ramach szkolnictwa wyższego prowadzono kształcenie w specjalności nawigacja – połowy oraz uzupełniające kursy dla oficerów rybołówstwa (A. Podkowiński, S. Orlik, *Program rozwoju szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników gospodarki rybnej do 1980 r.*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" [dalej BZGR] 1974, R. 11, nr 6 [114], s. 42 i n.; *Kadry dla gospodarki rybnej*, „Morska Gospodarka Rybna" 1978, nr 3, s. 6–8).

[6] Wydział Rybacki Akademii Rolniczej w Szczecinie był miejscem kształcenia kadr dla gospodarki rybnej. Wówczas oferował on możliwość pobierania nauki w trybach stacjonarnym i zaocznym oraz w formie kursów doszkalających (B. Andersohn, S. Orlik, *Dokształcanie i doskonalenie kwalifikacji kadr w latach 1976–1977*, „Morska Gospodarka Rybna" 1978, nr 3, s. 12–13).

[7] Pomijam zagadnienia związane ze szkolnictwem wyższym w rybołówstwie oraz szkoleniem kadr dla budownictwa okrętowego i żeglugi śródlądowej (AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 [notatki, uchwały zarządzenia], Notatka, 20 VI 1953 r., k. 2; AAN, 330, Powoływanie przedsiębiorstwa pod nazwą Zasadniczej Szkoły Zawodowej Żeglugi Śródlądowej [1951 – zarządzenia, notatki, protokół]; AAN, 1039, Ministerstwo Żeglugi, Manipulacje finansowe [zarządzenia, korespondencja w sprawie przydziałów, kredytów, sprawozdania, protokoły] 1947 r., Pismo, 16 IV 1947 r., k. 24).

[8] Do 1939 r. rybacy mogli się dokształcać w ramach kursów w Państwowej Szkole Morskiej w Gdyni. Pierwszy kurs nawigacyjny odbył się 28 VII 1930 r. W tym samym roku z inicjatywy Morskiego Instytutu Rybackiego w Gdyni rozpoczęto też szkolenia dla motorzystów. W 1937 r. uruchomiono starszy kurs nawigacyjny. W 1938 r. powołano Wydział Szkolenia Specjalnego, gdzie rybacy mogli poszerzać swoje kwalifikacje. Od stycznia 1939 r. prowadzono kursy dla szyprów i motorzystów I klasy. Dynamiczny rozwój szkolnictwa rybackiego przerwał wybuch II wojny światowej (*Państwowa Szkoła Morska w Gdyni 1930–1939*, https://umg.edu.pl/historia-psm, dostęp 30 XII 2023 r.).

szych szkołach morskich (dalej WSM) w Gdyni i Szczecinie odbywali oni praktyczną naukę zawodu na jednostkach należących do armatorów prywatnych. Po 1945 r. flotę stopniowo reaktywowano, głównie przez wydobywanie jednostek zatopionych, remontowanie uszkodzonych lub ich stopniową restytucję z Niemiec. W bazach morskich w Ustce i Darłowie szkoleniem Polaków do roku 1947 zajmowali się rybacy niemieccy, którym ze względu na to zadanie pozwolono zostać na miejscu[9]. Początek kolejnego etapu to mniej więcej połowa lat pięćdziesiątych XX w., okres wprowadzenia większego uprzemysłowienia, które pociągnęło za sobą silne „uzawodowienie" szkolnictwa[10]. Rybołówstwo wymagało zasilenia przez kadry zarządzające wyższego[11], średniego i niższego szczebla, kadry pływające wszystkich szczebli, pracowników armatorskich stoczni remontowych (ASR), armatorskich ośrodków remontowych (AOR), przetwórstwa i produkcji oraz innych wydziałów przedsiębiorstwa (takich jak zaopatrzenie, chłodnictwo, dystrybucja, sprzedaż, transport, handel zagraniczny), w tym również tych związanych z osłoną socjalną zatrudnionych[12]. Zakładano kilka możliwych ścieżek kariery przyszłych pracowników. W szkołach średnich, które oprócz prowadzenia zajęć teoretycznych obligowały uczniów do obowiązkowych praktyk zawodowych, nauka trwała początkowo cztery, a następnie pięć lat. Zajęcia praktyczne odbywały się w warsztatach szkolnych oraz na jednostkach pływających[13]. W przypadku szkoleń z zakresu rejsów morskich uczniów w każdym roku szkolnym (od klasy II wzwyż) obowiązywały cztery siedmiodniowe rejsy. Dodatkowo co roku podczas wakacji musieli oni odbyć miesięczny rejs praktykancki[14].

Drugim rodzajem placówek edukacyjnych były – najpierw dwuletnie, a następnie trzyletnie – szkoły zawodowe[15]. Po przedłużeniu nauki o rok uczniowie byli zobowiązani

[9] Dodatkowo prowadzili oni połowy na rzecz miejscowych garnizonów okupacyjnej Armii Czerwonej.

[10] Wyedukowane kadry miały szybko zasilić przemysł. W tym celu powołano liczne szkoły zawodowe różnych szczebli. Kierował nimi Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego (K. Piękoś, *System oświaty w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Edukacja – Technika – Informatyka" 2018, nr 4 [26], s. 521).

[11] Podwyższyć kwalifikacje można było na uczelniach wyższych (najważniejsze to WSM i akademie rolnicze) i częściowo na kursach w Ośrodkach Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Żeglugi (dalej OSZ MŻ) lub takich instytucji jak np. Polskie Towarzystwo ekonomiczne.

[12] Chodzi m.in. o prowadzenie domów noclegowych, ośrodków i przychodni lekarskich, organizację stołówek i bufetów, wypoczynku dla pracowników, prowadzenie kolonii letnich i obozów dla dzieci, działalności sportowej, pośrednictwa w sprawach mieszkaniowych oraz inne obszary. Istotną częścią systemu osłony socjalnej były osiedla przyzakładowe dla pracowników, domy rybaka, świetlice, kluby itp. Razem elementy te nazywano majątkiem nieprodukcyjnym (Archiwum Zakładu Ekonomiki MIR, E. Kuzebski, „Ocena efektów ekonomicznych zmian strukturalnych i własnościowych w państwowych przedsiębiorstwach połowowych", Gdynia 1996 [mps], k. 10; *ibidem*, E. Kuzebski, S. Szostak, „Analiza przekształceń własnościowych i strukturalnych w państwowych przedsiębiorstwach połowowych", Gdynia 1995 [mps], k. 24; A. Podkowiński, S. Orlik, *Program rozwoju szkolenia*…, s. 41–42, 51).

[13] AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Projekt uchwały Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi (1953), b.p.

[14] AAN, 1045, Programy nauczania Szkoły Rybołówstwa Morskiego (1954–1957), Program praktyk: Technika i narzędzia połowu dla kl. II Szkoły Rybołówstwa Morskiego (1957 r.), k. 12.

[15] W przypadku dwuletniej zawodowej szkoły rybackiej największym problemem okazywał się wiek jej absolwentów. W momencie ukończenia nie mieli oni 18 lat, dlatego też zgodnie z prawem nie mogli pływać jako rybacy na kutrach. Z tej przyczyny często powstawała roczna przerwa w wykonywaniu zawodu (M. Drabik, *Kształcenie kadr dla gospodarki rybnej*, BZGR 1971, R. 8, nr 7 [79], s. 56).

do dwuletniego cyklu szkolenia teoretycznego oraz rocznej praktyki, co miało umożliwić zdobycie wyższych kwalifikacji specjalistycznych i lepsze zrozumienie specyfiki wykonywanej profesji[16]. W tym miejscu należy wskazać, że oprócz specjalności pozwalających podjąć pracę na morzu lub w przetwórstwie branżowe szkoły średnie i zawodowe dawały możliwość zdobycia zawodu ślusarza, spawacza, stolarza, kierowcy lub elektryka – specjalizacji ogólnych[17].

W zawodowym szkolnictwie rybackim wymagano, aby kandydat spełniał odpowiednie wymogi formalne. Do szkół rybackich zawodowych i średnich przyjmowano wyłącznie chłopców, wyjątek stanowiło Technikum Przetwórstwa Rybnego (dalej TPR) w Gdyni. Nawet w oficjalnych sprawozdaniach wskazywano je jako „koedukacyjne". Odmienny charakter miały kursy zawodowe, w których (z podziałem na poszczególne profesje) mogli brać udział mężczyźni oraz kobiety. Pierwszeństwo w przyjmowaniu do szkół kształcących w zawodach związanych z pracą na kutrach miała młodzież pochodząca z rodzin rybackich lub mieszkających nad morzem[18]. Ze względu na dużą liczbę chętnych[19] można było dokonywać szczegółowej selekcji kandydatów. W procesie rekrutacji brano pod uwagę przede wszystkim bardzo dobry stan zdrowia, dobrą opinię ze szkoły podstawowej, zdany egzamin wstępny oraz odbyty trzymiesięczny rejs kandydacki na statku szkolnym. Ten ostatni wymóg był najczęstszą przyczyną rezygnacji kandydatów[20].

Przy naborze do szkół związanych z rybołówstwem uwzględniano również pozytywne „umotywowanie" kandydata. Ze względu na specyfikę zawodu poszukiwano osób, które można było uznać za „pewne" swego postępowania[21]. Świadczy o tym wypowiedź Ryszarda Biernackiego – dyrektora Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego (dalej ZSRM) w Darłowie z 1974 r.: „Młodzieńczy zapał do pracy na morzu

[16] Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Białej Górze (AP Sz OBG), 497/972, Problemy szkolnictwa zawodowego resortu żeglugi w planie perspektywicznym, b.d., k. 2–3.

[17] Program praktyk uwzględniał ogólne zapoznanie się z zakładem pracy oraz zajęcia w stolarni, kuźni, ślusarni, spawalni, montowni, narzędziowni, zakładzie obróbki maszynowej i innych wydziałach przedsiębiorstwa (A. Podkowiński, S. Orlik, *Program rozwoju szkolenia*…, s. 43; AAN, 1045, Programy nauczania Szkoły Rybołówstwa Morskiego [1954–1957], Praktyka produkcyjna po klasie I Szkoła Rybołówstwa Morskiego [1954 r.], k. 17).

[18] Tutaj czynnikiem decydującym było rozumienie specyfiki zawodu oraz znajomość przynajmniej części jego tajników. Innym elementem było przygotowanie do niedogodności związanych z wykonywaniem profesji rybaka i warunków atmosferycznych panujących na morzu (M. Drabik, *Nowy rok szkolny w szkołach branży rybnej*, BZGR 1972, R. 9, nr 9 [93], s. 72).

[19] W roku szkolnym 1969/1970 do ZSRM w Darłowie zgłosiło się ponad tysiąc chętnych, wybrano ok. 80 osób. Podobnie było w ZSRM w Świnoujściu – w roku szkolnym 1972/1973 na 80 miejsc zgłosiło się 800 kandydatów.

[20] Była to przyczyna rezygnacji ponad 30 proc. tych, którym udało się spełnić pozostałe kryteria. Przykładowe poziomy „odsiewu" wśród osób przyjętych w ujęciu całościowym w roku szkolnym 1960/1961: ZSRM w Świnoujściu – 20 proc., ZSRM w Darłowie – 17 proc., Technikum Przetwórstwa Rybnego (dalej TPR) w Gdyni – 10 proc. (R. Biernacki, *Tysięczny absolwent Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Darłowie*, BZGR 1970, R. 7, nr 8 [68], s. 61–62; AP Sz OBG, 497/972, Problemy szkolnictwa zawodowego resortu żeglugi w planie perspektywicznym, b.d., k. 10).

[21] Chodzi o aspekt przekraczania morskiej granicy PRL (zob. M. Kubicki, *Załogi kutrów Przedsiębiorstwa Połowów i Usług Rybackich „Koga" a działalność operacyjna Granicznej Placówki Kontrolnej Wojsk Ochrony Pogranicza w Helu w latach 1986–1989. Wybrane przypadki*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej" 2022, nr 20, s. 650–679).

należy rozumieć, aby należycie wychowawczo oddziaływać. Młody człowiek wyrażający swój stosunek do morza tylko chęcią poznania zagranicznych portów i przeżycia na morzu wielkiej przygody nie będzie prawdopodobnie odpowiednim pracownikiem gospodarki morskiej. Dlatego szkoła czyni poważne starania, aby wyjaśnić kandydatom, jak trudnym, odpowiedzialnym i specyficznym zawodem jest praca rybaka lub motorzysty"[22]. Fragment ten dowodzi, jak istotnym czynnikiem było wychowywanie młodych ludzi przez pracę[23]. Efektem tych działań miało być wyszkolenie osób oswojonych z ciężką pracą i wysiłkiem, dobrze przygotowanych pod względem teoretycznym i praktycznym[24]. Mimo skomplikowanego systemu rekrutacji szkoły związane z rybołówstwem cieszyły się dużą popularnością wśród młodzieży oraz osób już pracujących w branży[25].

Ze względu na wysokie wymagania oraz czasochłonność procesu weryfikacji kandydaci, którzy starali się o przyjęcie do średnich i zasadniczych ośrodków kształcenia, byli traktowani inaczej niż ich rówieśnicy zdający do innych szkół. Procedura przyjęcia trwała niemal cały rok szkolny, zastosowano więc „zwolnienie ucznia ze szkoły w okresie kandydackim". Dzięki temu, gdyby się okazało, że osoba taka jednak nie spełniała wymagań, mogła ona aplikować do innej szkoły i kontynuować naukę, nie mając zaległości. Przynajmniej w teorii dawało to możliwość pewnego wyrównania szans[26].

Cała odpowiedzialność za system szkolenia w rybołówstwie po zakończeniu II wojny światowej spoczywała na ministerstwie, któremu branża ta była podporządkowana. Od 2 października 1969 r. nadzór nad szkolnictwem branżowym pełniło ZGR w Szczecinie[27]. Wydzielono też specjalną komórkę odpowiedzialną za całość spraw związanych z delegowaniem pracowników na doszkalanie – Wydział Kadr i Szkolenia ZGR[28].

[22] R. Biernacki, *Tysięczny absolwent*…, s. 62.

[23] Szerzej zob.: S. Orlik, *Turniej „Najlepszy młody mistrz zawodu" w przedsiębiorstwach gospodarki rybnej*, BZGR 1974, R. 11, nr 4 (113), s. 37–40.

[24] Chodziło o to, aby już w okresie kandydackim wyrobić odpowiednie nawyki i obowiązkowość (R. Biernacki, *Tysięczny absolwent*…, s. 62).

[25] Potwierdza to notatka Działu Szkolenia Ministerstwa Żeglugi do ZSRM w Darłowie: „Centralny Zarząd Rybołówstwa Morskiego donosi, iż w PPiUR »Kuter« w Darłowie znajduje się około 170 kompletów akt ubiegających się o przyjęcie do Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego, w związku z powyższym prosimy o delegowanie waszego przedstawiciela [ZSRM w Darłowie – M.K.] celem przeprowadzenia selekcji" (Archiwum Państwowe w Szczecinie [dalej AP Sz], 412/247, Dalekopis, 25 VI 1953 r., k. 209).

[26] Dodatkowo chciano zachować swobodę w organizacji roku szkolnego (R. Biernacki, *Tysięczny absolwent*…, s. 63).

[27] Wówczas w gestię ZGR wszedł nadzór nad Technikum Rybołówstwa Morskiego (dalej TRM) w Kołobrzegu, TPR w Gdyni, ZSRM w Darłowie oraz ZSRM w Świnoujściu (*Zmiany organizacyjno-prawne w zakresie nadzoru nad branżowymi szkołami gospodarki rybnej*, BZGR 1970, R. 7, nr 62 [63], s. 78–79).

[28] Komórka ta została wyodrębniona z Biura Spraw Osobowych i Szkolenia Zawodowego przy Ministerstwie Żeglugi, a później włączona do ZGR. Poszczególne podmioty gospodarki rybnej zgłaszały konieczność podnoszenia kwalifikacji grup pracowników, zjednoczenie starało się odpowiadać na te potrzeby przez koordynowanie całego systemu. Podobnie było w przypadku szkół kształcących w zawodach związanych z branżą rybną. To ZGR wskazywało liczbę osób, która miała być przyjęta do poszczególnych placówek (AAN, 122, Posiedzenie kolegium z dnia 16 I 1957 r., protokół i regulamin, Protokół nr 1 posiedzenia Kolegium MŻ w dniu 16 I 1957 r. w Ministerstwie Żeglugi, k. 2; A. Podkowiński, *Szkolenie zawodowe w Zjednoczeniu Gospodarki Rybnej*, BZGR 1967, R. 5, nr 5 [48], s. 24).

Tabela 1. Struktura wykształcenia pracowników zatrudnionych w gospodarce rybnej w 1971 i 1985 r. (w proc.)[29]

Wykształcenie	Przedsiębiorstwa połowowe		Zakłady przetwórcze		Przedsiębiorstwa handlowe		Ogółem (branża)	
	1971	1985	1971	1985	1971	1985	1971	1985
Wyższe	3,8	7,2	3,2	4,2	3,2	4,1	4,8	6,9
Średnie zawodowe	12,3	19,7	8,0	14,1	10,4	18,2	11,7	19,2
Średnie ogólnokształcące	4,4	5,3	3,0	4,4	5,6	7,7	5,2	5,8
Zasadnicze zawodowe	18,0	33,6	7,6	20,6	9,7	20,7	14,7	29,6
Pozostali	61,5	34,2	78,2	56,6	71,1	49,2	63,6	38,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Podkowiński, S. Orlik, *Program rozwoju szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników gospodarki rybnej do 1980 r.*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" [dalej BZGR] 1974, R. 11, nr 6 (114), s. 43; *Gospodarka rybna w latach 1983–1985*, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1991, nr 49, s. 345–348.

Motorem napędowym zmian w programie nauczania szkół branżowych odpowiedzialnych za szkolenie pracowników zatrudnionych w rybołówstwie był dokonujący się postęp techniczny i rozszerzenie zasięgu połowów[30]. Ze względu na zwiększanie stopnia uprzemysłowienia planowano dostosowanie programów do nowej rzeczywistości. Główne żądania w tej dziedzinie płynęły od samych przedsiębiorstw za pośrednictwem ZGR. Zgłaszano też potrzebę połączenia kształcenia kadr z praktykami w podmiotach[31]. Te ostatnie – przynajmniej w teorii – miały zyskać możliwość wpływania na programy nauczania w poszczególnych placówkach. Rezultatem tych działań było wprowadzenie zajęć praktycznych związanych z obsługą najnowocześniejszych maszyn stosowanych wówczas w rybołówstwie[32].

[29] Dane po 1985 r. nie uwzględniają podziału według wykształcenia.

[30] Szerzej o zmianach w latach siedemdziesiątych XX w. traktuje artykuł: M. Kubicki, *Dekada Edwarda Gierka a polskie rybołówstwo bałtyckie (1970–1980)* [zgłoszony do publikacji].

[31] Była to jedna z metod pozyskiwania kadr już na etapie praktycznej nauki zawodu.

[32] Chodziło o kształcenie kadr dla branży rybnej, które miały być „uniwersalne". W stosunku do takich osób używano określenia „o złotych rękach" (M. Drabik, *Kształcenie kadr*…, s. 54).

W celu zwiększenia ogólnej liczby specjalistów w 1975 r. powołano policealne studia zawodowe (na podbudowie liceum ogólnokształcącego) oraz zaoczne technika zawodowe (na podbudowie zasadniczej szkoły zawodowej)[33]. Do 1975 r. w rybołówstwie PRL brakowało kadr, wakaty obsadzano przede wszystkim we flocie dalekomorskiej, natomiast pozostałe podmioty działające w branży były marginalizowane[34]. Później tym negatywnym trendom starano się przeciwdziałać, co znacznie poprawiło sytuację. Lata osiemdziesiąte XX w. przyniosły konieczność dalszego rozwoju kadr zawodowych dla rybołówstwa. Wiązało się to z ciągłym postępem technicznym i wdrażaniem w branży nowych maszyn i wyposażenia pochodzących z importu, głównie z Zachodu, co spowodowało, że oprócz zmian w programach nauczania w krajowych placówkach niezbędne stały się wyjazdy na szkolenia zagraniczne do poszczególnych podmiotów (odbywały się po zakończeniu stanu wojennego w 1983 r.)[35].

Pierwszymi ośrodkami szkolenia kadr dla rybołówstwa były dwie placówki – reaktywowana w 1945 r. Państwowa Szkoła Morska w Gdyni oraz istniejąca w latach 1947–1953 Państwowa Szkoła Morska w Szczecinie[36]. Początkowo były to odpowiedniki szkół stopnia średniego i pomaturalnego, które z biegiem czasu zostały przekształcone w szkoły wyższe – WSM).

Uzupełniać luki w systemie kształcenia zawodowego miało Liceum Rybackie w Kołobrzegu. Projekt jego powołania datuje się na 1945 r., ale pierwotny plan prawdopodobnie nie wyszedł poza fazę wstępną, co wynikało ze zniszczeń i braków kadrowych spowodowanych II wojną światową[37]. Dopiero w 1967 r. na mocy zarządzenia Ministerstwa Żeglugi z 1 marca formalnie powołano Technikum Rybołówstwa Morskiego w Kołobrzegu[38]. Nowym organizatorem został urzędujący wówczas dyrektor ZSRM w Darłowie – Stanisław Szymański.

[33] Od początku lat siedemdziesiątych XX w. większy nacisk kładziono na rozwój szkolnictwa średniego, lepszą dostępność do szkół średnich i techników (B. Ruczkowska, *System kształcenia zawodowego w szkołach nadzorowanych przez Zjednoczenie Gospodarki Rybnej*, BZGR 1975, R. 12, nr 2, s. 5; K. Piękoś, *System oświaty w Polskiej Rzeczypospolitej*…, s. 521–522).

[34] „Istniejące szkoły rybackie dla rybołówstwa są nastawione na wyszkolenie odpowiedniej kadry przede wszystkim dla ryb[ołówstwa] dalekomorskiego. Dla potrzeb rybołówstwa kutrowego praktycznie pracuje tylko częściowo szkoła w Darłowie, z której też rybołówstwo spółdzielcze i indywidualne praktycznie nie korzysta" (AP Sz OBG, 497/794, Perspektywiczny plan zatrudnienia i szkolenia zawodowego w gospodarce rybnej na lata 1962–1980, k. 7).

[35] W latach osiemdziesiątych XX w. miało nastąpić dalsze upowszechnienie szkolnictwa średniego (K. Piękoś, *System oświaty w Polskiej Rzeczypospolitej*…, s. 522).

[36] Przekształcenie w WSM nastąpiło w 1968 r. (AAN, 3/416, Zbiór wycinków prasowych, t. 2–3, J. Brzóska, *Będą kapitanami jeszcze w 2000 r.*, „Trybuna Ludu", 11 IX 1970 r., b.p.; *Państwowa Szkoła Morska w Gdyni (1945–1969)*, https://umg.edu.pl/historia-psm-powoj, dostęp 19 I 2023 r.). Szerzej o ośrodkach zob. K. Błaszczyk *et al.*, *60 lat Szkoły Morskiej w Gdyni. Praca zbiorowa*, Gdynia 1980; H. Mąka, *Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie*, Szczecin 1972; *Szkolnictwo morskie Szczecina w latach 1947–1997*, red. I. Dunin-Kwinta, A. Walczak, S. Kuszmider, Szczecin 1997.

[37] O początkach Liceum Rybackiego w Kołobrzegu możemy przeczytać na oficjalnej stronie internetowej szkoły: „Pierwsza szkoła morska w Kołobrzegu została formalnie powołana w 1945 r. jako Liceum Rybackie. Jednakże wówczas nie rozpoczęła ona jeszcze swojej faktycznej działalności" (*Historia szkoły*, https://www.zsmor.pl/historia-szkoly, dostęp 30 XII 2023 r.).

[38] Władze rozważały odejście od nazwy „technikum" na rzecz „szkoły morskiej" lub „szkoły rybołówstwa morskiego". Powoływano się przy tym na dwa argumenty – „obcość" samej nazwy „technikum" (zdaniem

Początkowo szkoła w Kołobrzegu borykała się z niedostateczną liczbą pomieszczeń niezbędnych do nauczania – brakiem odpowiednich budynków szkolnych i internatu. Władze miasta przeznaczyły kilka baraków i mieszkań dla kadry pedagogicznej, jednak mimo poniesionych nakładów nie udało się znacząco poprawić stanu infrastruktury. Oficjalne sprawozdania mówiły wprost: „Musimy przyznać, że jednak nie stworzyliśmy na terenie Wybrzeża Środkowego warunków bytowych dla absolwentów, a zwłaszcza w Kołobrzegu, gdzie w wyniku kontroli CZRM [Centralnego Zarządu Rybołówstwa Morskiego – M.K.] stwierdzono, że absolwenci spali na podłodze”[39]. Szukano też innej drogi i rozważano czasowe połączenie TRM w Kołobrzegu z ZSRM w Darłowie[40]. W ramach takiego rozwiązania planowano przeniesienie kołobrzeskiej placówki. Z pomysłu ostatecznie zrezygnowano w lutym 1970 r. Powodem były analogiczne trudności lokalowe w Darłowie oraz brak możliwości ewentualnego połączenia programów nauczania[41].

Z opisanych powyżej względów pod koniec lat sześćdziesiątych XX w. w ramach ZGR podjęto decyzję, że kołobrzeskie technikum powinno uzyskać bazę lokalową umożliwiającą należyte wykonywanie zadań szkoleniowych. Postulowano też zmiany w programie nauczania, tak by ukończenie szkoły umożliwiało jej absolwentom – oprócz wykonywania zawodu rybaka kutrowego – podjęcie pracy na trawlerach przetwórniach[42]. Powodem tych zmian były niedobory w rekrutacjach na WSM (specjalność nawigacyjna – połowy morskie)[43]. Wówczas sugerowano, aby TRM w Kołobrzegu zmodyfikowało profil kształcenia i skupiło się na kadrach dla rybołówstwa dalekomorskiego. Docelowo absolwenci, przynajmniej teoretycznie, mieli zasilić szeregi studentów WSM[44]. Uruchomiono kształcenie na kierunku technik rybołówstwa[45]. Obejmowało ona dwie specjalności – nawigacyjną (połowy morskie) i mechaniczną (siłownie okrętowe i mechanizmy pomocnicze

decydentów dla ludzi mieszkających na Wybrzeżu była ona znaczeniowo obca) i brak tego typu nazewnictwa placówek w Związku Sowieckim, nazywanych również tam „szkołami” (AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 [notatki, uchwały zarządzenia], Załącznik do Uchwały Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi [1953], b.p.; B. Ruczkowska, *System kształcenia*…, s. 5).

[39] AP Sz, 412/247, Sprawozdanie Centralnego Zarządu Rybołówstwa Morskiego na Kolegium Ministerstwa Żeglugi, b.d., k. 161.

[40] Jednym z postulatów było powołanie oddzielnej ZSRM w Kołobrzegu. Za rozwiązaniem tym przemawiał zbyt powolny przyrost kadr dla rybołówstwa, zwłaszcza bałtyckiego (AP Sz OBG, 497/795, Uwagi do planu zatrudnienia i szkolnictwa w zakresie rozwoju gospodarki rybnej w planie perspektywicznym 1965–1980, k. 39).

[41] W 1967 r., a więc pierwszym roku działania technikum, uczęszczało do niego 80 uczniów. W 1970 r. ich liczba zwiększyła się do 200, wskutek czego i tak skromne warunki uległy znacznemu pogorszeniu (M. Drabik, *O technikum rybołówstwa morskiego w Kołobrzegu inaczej*…, BZGR 1970, R. 7, nr 3 [63], s. 47, 49).

[42] Ze względu na wysoki stopień zmechanizowania i automatyzacji produkcji na trawlerach przetwórniach osoby zdobywające wykształcenie w TRM powinny być kształcone pod zupełnie innym kątem (*Zmiany organizacyjno-prawne*…, s. 79–80).

[43] Specjalność ta cieszyła się najmniejszą popularnością. Wynikało to z najniższych zarobków oraz rzekomego braku perspektyw.

[44] Chodziło głównie o studia w trybie zaocznym (M. Drabik, *Kształcenie kadr*…, s. 53–54, 55).

[45] Do 1971 r. uczono na kierunku technik rybołówstwa kutrowego. Wraz z rozwojem floty dalekomorskiej i zapotrzebowaniem na wykwalifikowane kadry profil nauczania rozszerzono (A. Podkowiński, *Analiza stanu szkolnictwa nadzorowanego przez Zjednoczenie – tematem obrad kolegium Ministerstwa Żeglugi w dniu 18 XII 1971*, BZGR 1971, R. 8, nr 12 [84], s. 47–48).

oraz maszyny i urządzenia przetwórstwa rybnego)[46]. Zmiany w tej dziedzinie dokonały się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.

Oprócz wykładów teoretycznych uczniowie w toku nauki mieli obowiązkowe praktyki zawodowe, co było zgodne z ogólnym profilem kształcenia kadr w rybołówstwie[47]. Ze względu na brak odpowiedniej siedziby początkowo zajęcia z przedmiotów zawodowych odbywały się w piwnicach Studium Nauczycielskiego, w warsztatach Zasadniczej Szkoły Mechanicznej oraz w PPiUR „Barka" w Kołobrzegu. Uczniowie w ramach praktyk zawodowych odbywali rejsy na jednostkach rybackich należących do poszczególnych przedsiębiorstw, w tym także na trawlerach dalekomorskich[48]. W 1976 r. dla TRM w Kołobrzegu zwodowano jednostkę szkoleniową, trawler przetwórnię m/t „Admirał Arciszewski"[49].

Rozwiązano też sprawę braku miejsc w internacie. Młodzież została podzielona na grupy, z których największą umieszczono w pensjonacie „Bałtyk"[50]. Rok 1974 przyniósł uruchomienie Policealnego Studium Zawodowego w Kołobrzegu[51], w którym kształcono na specjalności połowy morskie. W 1976 r., po kolejnej reorganizacji, w Kołobrzegu utworzono Zespół Szkół Rybołówstwa Morskiego, który połączył w sobie dotychczas istniejące TRM, Policealne Studium Zawodowe oraz Zasadniczą Szkołę Zawodową Przyzakładową PPiUR „Barka"[52]. Zespół miał również otrzymać nowy kompleks szkolny, roboczo nazwany „szkołą szyprów rybołówstwa morskiego w Kołobrzegu"[53].

Drugą placówką związaną ze szkoleniem kadr dla rybołówstwa było powołane w 1947 r. Gimnazjum i Liceum Spółdzielczości Morskiej w Darłowie. Inicjatorem jej powstania był Związek Rewizyjny Spółdzielni Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoła otrzymała patronów – „Obrońców Westerplatte", a jej pierwszym dyrektorem mianowano Ludwika Łakomego. Wskutek odgórnych zmian związanych z kształceniem zawodowym dla rybołówstwa

[46] Zmiana profilu kształcenia nastąpiła na mocy zarządzenia Ministra Żeglugi z 24 VIII 1972 r. W 1974 r. planowano uruchomienie kierunków elektromonter, elektromechanik oraz monter urządzeń telekomunikacyjnych, co wiązało się z rozwojem doposażonej pod względem elektrotechnicznym floty łowczej. Łączny limit naboru na specjalizację wynosił 40 osób (M. Drabik, *Reforma szkolnictwa zawodowego podległego Zjednoczeniu Gospodarki Rybnej*, BZGR 1972, R. 9, nr 6 [90], s. 56–57; *idem*, *Nowy rok szkolny w szkołach*…, s. 72; AP Sz OBG, 497/802, Pismo ZGR, 27 III 1974 r., k. 2–3; *ibidem*, Pismo ZGR, 4 IV 1974 r., k. 3–4).

[47] Zob. AAN, 1048, Ministerstwo Żeglugi, Departament Kadr, Wydział Wychowania i Szkolnictwa Morskiego, Technikum Morskie – programy nauczania (1954 r.).

[48] *Historia szkoły*, https://www.zsmor.pl/historia-szkoly (dostęp 12 I 2023 r.); Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie (dalej AIPN Sz), 00146/78, Anonim z grudnia 1981 r., k. 8.

[49] Świ-228 „Admirał Arciszewski" – trawler przetwórnia typu B-89, oddany do służby w 1977 r. Wyporność pełna: 2620 t; długość: 90,7 m; szerokość: 15,0 m; zanurzenie: 5,2 m, napęd: silnik spalinowy o mocy 3600 KM; prędkość maksymalna: 15,7 węzła, załoga: 42 osoby; możliwość zakwaterowania na pokładzie 60 uczniów (J. Piwowoński, *Flota spod biało-czerwonej*, Warszawa 1989, s. 228. Szerzej zob.: AP Sz OBG, 497/1961, Zakup statku szkolnego dla potrzeb Technikum Rybołówstwa Morskiego w Kołobrzegu – m/t „Admirał Arciszewski". Informacje, opinie, korespondencje, protokół zdawczo-odbiorczy statku).

[50] Brak odpowiedniego budynku wynikał ze zniszczeń wojennych Kołobrzegu. W pensjonacie „Bałtyk" umieszczono 100 uczniów, w jednym z baraków umieszczono grupę 80 uczniów, 50 osób umieszczono na stancjach prywatnych, a 50 uczniów ze względu na bliskość miejsca zamieszkania względem szkoły mieszkało z rodzicami (M. Drabik, *O technikum rybołówstwa*…, s. 50).

[51] Według innych danych była to szkoła policealna na podbudowie technikum.

[52] AP Sz OBG, 497/804, Zarządzenie nr 34 Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej, 16 IV 1976 r., k. 1–2.

[53] AP Sz OBG, 497/2191, Materiały dotyczące budowy szkoły szyprów rybołówstwa morskiego w Kołobrzegu.

15 lipca 1950 r.[54] placówka została zlikwidowana. Na mocy zarządzenia ministra żeglugi 18 lipca 1953 r. na jej miejsce powołano Zasadniczą Szkołę Rybołówstwa Morskiego, a jako organ nadzorczy wyznaczono PPiUR „Kuter" w Darłowie[55]. Szkoła ta również miała bardzo ograniczone warunki lokalowe, co uniemożliwiało uczenie dużych grup przyszłych pracowników rybołówstwa. Pierwszym dyrektorem placówki był Zygmunt Frąckowiak[56]. Następnym etapem było przekształcenie szkoły w 1972 r. w Technikum i Zasadniczą Szkołę Rybołówstwa Morskiego[57]. Początkowo kształcono tam w ramach dwóch specjalizacji – rybak morski i motorzysta kutrowy[58]. Po uruchomieniu technikum rozszerzono możliwości zdobywania kwalifikacji zawodowych. Od tej pory nauka odbywała się w specjalnościach: maszyny i urządzenia przetwórstwa rybnego, siłownie i okrętowe mechanizmy pomocnicze oraz połowy morskie[59]. W 1977 r. w placówce otwarto technikum wieczorowe dla pracujących, gdzie można było zdobyć wykształcenie w ramach dwóch specjalności – połowy morskie i siłownie okrętowe[60]. Rozszerzenie profilu kształcenia spowodowało, że w latach osiemdziesiątych XX w. szkoła cieszyła się dużą popularnością, o czym świadczyły podania kandydatów, których liczba wielokrotnie przewyższała liczbę dostępnych miejsc.

Praktyczna nauka zawodu odbywała się we własnych warsztatach oraz w PPiUR „Kuter" w Darłowie. Obejmowała obróbkę ręczną, mechaniczną i cieplną, naprawę i konserwację silników (zajęcia w hali silników), wytwarzanie sieci, przetwórstwo ryb, konserwację statków i urządzeń[61]. Uczniowie mieli możliwość zakwaterowania w internacie[62]. Szkoła w 1953 r. otrzymała najpierw zdekompletowany kuter Dar-13, a następnie[63] 8 maja 1955 r. wyremontowany i gruntownie przebudowany kuter szkolny „Franek Zubrzycki"[64]. Służył on do 1966 r. Po jego wycofaniu przekazano kolejną jednostkę,

[54] Placówka nie otrzymała statusu szkoły morskiej, co prawdopodobnie było jedną z przyczyn jej późniejszej likwidacji. Ówczesne władze mogły traktować ją jako jednostkę „pomocniczą" (*Historia szkoły*, https://www.zsm.darlowo.pl/historia-szkoly/, dostęp 30 XII 2023 r.)

[55] Z PPiUR „Kuter" rekrutowała się również większość wykładowców szkoły. Wówczas nauczali oni następujących przedmiotów: sieciarstwa, szkutnictwa, ichtiologii, materiałoznawstwa i rysunku technicznego, przetwórstwa oraz nawigacji i drogi morskiej (AP Sz, 412/247, Notatka, 22 I 1954 r., b.p.; *ibidem*, Pismo, 12 IX 1953 r., k. 72).

[56] *Ibidem*, Protokół egzaminów wstępnych do Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Darłowie odbytych w okresie 31 VIII – 2 IX 1953 r., k. 97.

[57] B. Ruczkowska, *System kształcenia*…, s. 4.

[58] Według informacji zawartych w pracy *Polskie szkolnictwo morskie w liczbach* w szkole w Darłowie w latach sześćdziesiątych XX w. można było zdobywać kwalifikacje w następujących specjalnościach: rybak kutrowy, motorzysta statków rybackich i rybak przetwórca (*Zmiany organizacyjno-prawne*…, s. 80; A. Podkowiński, *Analiza stanu*…, s. 47; B. Polkowski, *Polskie szkolnictwo morskie w liczbach*, Gdańsk 1965, s. 12; AP Sz, 412/247, Protokół pokonsultacyjny z ob. Bednarskim w sprawie szkolenia młodzieży Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa w Darłowie, 20 XI 1953 r., k. 39).

[59] B. Ruczkowska, *System kształcenia*…, s. 6.

[60] B. Andersohn, S. Orlik, *Dokształcanie*…, s. 13.

[61] R. Biernacki, *Tysięczny absolwent*…, s. 63.

[62] AP Sz, 412/247, Pismo Ministerstwa Żeglugi – Zarządu Szkolenia Zawodowego, 16 XII 1953 r., k. 31.

[63] Na kutrze Dar-13 doszło do zniszczenia sprzęgła, uszkodzeniu uległ również kadłub. Jednostkę wykorzystywano do ćwiczeń w porcie i na redzie portu, dokąd dostarczano ją na holu. Później wycofano ją ze służby (AP Sz, 412/248, Pismo PPiUR „Kuter", 22 III 1954 r., k. 63).

[64] Dar-104 „Franek Zubrzycki I" – kuter burtowy drewniany, zbudowany prawdopodobnie w 1944 r. Długość: 24,5 m; szerokość: 6,3 m, napęd główny: silnik spalinowy Medag o mocy 125 KM, później EKM o mocy 180 KM. Początkowo służył w PPiUR „Arka" w Gdyni jako Gdy-76. Ze względu na słaby stan techniczny wycofano go ze służby i pierwotnie planowano zezłomować. Ostatecznie postawiono na przebudowę i jako jednostkę szkolną dla rybołówstwa przekazano technikum. Protokół oględzin wskazywał jednoznacznie, że kuter „nadaje się do kapi-

nazwaną m/t „Franek Zubrzycki II”[65]. Wraz z rozwojem rybołówstwa dyrekcja szkoły zgłaszała zapytania do ZGR o wyposażenie szkoły w nowoczesny sprzęt, który miał służyć do szkolenia przyszłych rybaków i motorzystów.

Ważnym ośrodkiem kształcenia kadr dla rybołówstwa było Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni[66]. Powołano je na mocy decyzji Ministerstwa Przemysłu i Handlu 4 września 1947 r. jako Gimnazjum Przemysłowe Przetwórstwa Rybnego[67]. Jednocześnie przy placówce utworzono Szkołę Przemysłową. Początkowo uczono w cyklu trzyletnim. Od 1950 r. przy wcześniejszych placówkach istniała dwuletnia szkoła zasadnicza, kształcąca w stopniu kwalifikacyjnym czeladnika. W tym samym roku doszło do stopniowej likwidacji powołanych placówek. Na ich miejsce w 1951 r. utworzono czteroletnie TPR, które ze względu na problemy lokalowe umiejscowiono najpierw w Sopocie[68]. W 1955 r. zostało ono przejęte przez resort żeglugi i przeniesione do Gdyni[69]. Następnym krokiem było przekazanie szkoły pod jurysdykcję początkowo Ministerstwa Żeglugi (CZRM), a następnie ZGR[70]. Wówczas można było w nim uzyskać tytuł technika technologa przetwórstwa rybnego[71].

W ramach prowadzonych zajęć uczniowie zdobywali wiedzę z zakresu przedmiotów ogólnych i zawodowych[72]. Odbywali również praktyki w przedsiębiorstwach produkcyjnych i połowowych, włącznie z udziałem w rejsach łowczych. Już na początku lat

talnego remontu”, którego „Arka” (głównie) z powodu braku części zamiennych nie mogła wykonać. Wówczas zdecydowano, że wszelkie prace zostaną wykonane w PPiUR „Szkuner” we Władysławowie i częściowo w Pucku, a następnie w PPiUR „Kuter” w Darłowie (AP Sz, 412/247, Pismo, 9 IX 1953 r., k. 13; *ibidem*, Protokół inspekcji superkutra Gdy-76 dla stwierdzenia stanu technicznego, k. 15; AP Sz, 412/248, Protokół komisji ustalającej założenia przebudowy kutra szkolnego „Gdy-76” dla Przedsiębiorstwa Połowów i Usług Rybackich „Arka”, 22 I 1954 r., k. 9–10; AP Sz, 412/250, Dalekopis nr 477/55-11, b.d., k. 59).

[65] „Franek Zubrzycki II” – Świ-87, następnie Szn-29, następnie Dar-205. Lugrotrawler serii B-11 oddany do służby w 1953 r. Wyporność pełna: 174 t; długość: 32,6 m; szerokość: 6,7 m; zanurzenie: 3,0 m; napęd główny: silnik Diesla o mocy 300 KM; prędkość maksymalna: 9 węzłów; załoga: 18 osób; możliwość zakwaterowania 18 uczniów (J. Piwowoński, *Flota spod…*, s. 219; W. Blady, *Polska flota rybacka w latach 1921–2001. Kalendarium tragicznych zdarzeń na statkach rybackich w latach 1921–2001*, Gdynia 2002, s. 94–95; *Historia szkoły*, https://www.zsm.darlowo.pl/historia-szkoly/, dostęp 12 I 2023 r.).

[66] Pełna nazwa: Technikum Przetwórstwa Rybnego Ministerstwa Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego w Sopocie (Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni [dalej AP Gd OGa], 660/1, Wytyczne pracy dydaktyczno-wychowawczej Technikum Przetwórstwa Rybnego w Sopocie na rok szkolny 1956/1957, b.p.).

[67] AP Gd OGa, 660/5, Informacja o Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni z maja 1960 r., b.p.; AP Sz, OBG, 497/801, Informacja o Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni z maja 1960 r., k. 4–5.

[68] AP Gd OGa, 660/2, Metryczka szkoły, b.p.; J. Netzel, *Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni – szkołą kadr dla przemysłu rybnego*, „Morska Gospodarka Rybna” 1977, nr 3, s. 4–5.

[69] B. Ruczkowska, *System kształcenia…*, s. 5.

[70] Początkowo organem kontrolnym było Ministerstwo Przemysłu i Handlu, a następnie Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego, Ministerstwo Handlu Wewnętrznego, Ministerstwo Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego (AP Gd OGa, 660/2, Metryczna szkoły, b.p.; AP Sz, 412/250, Pismo z 4 II 1955 r., k. 13).

[71] Zdobyte kwalifikacje umożliwiały zajmowanie następujących stanowisk: brygadzista, podmajster, majster, kierownik oddziału produkcyjnego, laborant, kontroler, kierownik kontroli technicznej, technik normowania pracy i technik produkcji (AP Gd OGa, 660/1, Charakterystyka zawodowa technika technologa przetwórstwa rybnego, b.p.).

[72] Planowano, że absolwenci będą mogli zdobyć wiedzę z następujących tematów: „Płuczki i odtłuszczarki; maszyny do porcjowania ryb; odgławiarki i fileciarki Baadera; agregaty do mączki rybnej; agregaty do tranu; autoklawy; zamykarki; Zapoznanie się z pracą tych maszyn oraz z cyklem produkcyjnym; Typy maszyn i ich właściwa obsługa; Znaczenie właściwej ich konserwacji; Przestrzeganie obowiązujących przepisów BHP w czasie ich obsługi” (AAN, 1045, Programy nauczania Szkoły Rybołówstwa Morskiego [1954–1957], Program nauczania specjalności mechanizmy pomocnicze, k. 129).

siedemdziesiątych XX w. sugerowano wprowadzić nowe kierunki kształcenia w ramach TPR, które byłyby zgodne z ogólnymi tendencjami w branży rybnej[73]. Chodziło o kadry dla jednego z największych przedsiębiorstw, zajmującego się częściowo produkcją i obrotem produktami rybnymi – Centrali Rybnej[74]. Nowe przedmioty miały dotyczyć szeroko rozumianego chłodnictwa, ekonomiki obrotu towarowego oraz dotychczas niedocenianych w PRL – techniki handlu oraz marketingu i reklamy.

Tabela 2. Liczba absolwentów TPR w Gdyni w latach 1959–1985 z uwzględnieniem kobiet

Rok szkolny	Liczba absolwentów		Rok szkolny	Liczba absolwentów	
	Ogółem	W tym kobiety		Ogółem	W tym kobiety
1959/1960	23	13	1972/1973	110	63
1960/1961	2	–	1973/1974	104	50
1961/1962	.	.	1974/1975	88	44
1962/1963	12	4	1975/1976	68	23
1963/1964	10	.	1976/1977	66	33
1964/1965	25	9	1977/1978	77	38
1965/1966	61	15	1978/1979	67	29
1966/1967	47	20	1979/1980	61	30
1967/1968	74	33	1980/1981	70	39
1968/1969	62	39	1981/1982	63	30
1969/1970	94	56	1982/1983	57	23
1970/1971	136	76	1983/1984	68	33
1971/1972	194	108	1984/1985	37	17

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AP Gd OGa, 660/3, Akta długoterminowe. Sprawozdania statystyczne 1959–1984, b.p.

[73] M. Drabik, *Kształcenie kadr*…, s. 55.

[74] Centrala Rybna składała zapotrzebowanie na szkolenie w następujących zawodach: inwentaryzator, kasjer, kierownik sklepu, kierownik zakładu gastronomicznego, kierownik produkcji gastronomicznej, kierownik stoiska, starszy sprzedawca, sprzedawca-wykwalifikowany, sprzedawca, kierownik magazynu, zastępca kierownika magazynu, starszy magazynier, magazynier oraz konwojent. Każda ze specjalizacji wymagała – oprócz odbytych kursów – odpowiedniego wykształcenia i stażu pracy. Dla osób już zatrudnionych organizowano specjalne kursy doszkalające (AP Sz OBG, 497/222, Tabela stanowisk i minimum kwalifikacji zawodowych pracowników zatrudnionych na niektórych stanowiskach w resorcie handlu wewnętrznego, 26 II 1956 r., k. 8–9; AP Sz OBG, 497/223, Rozkład zajęć na kursie magazynierów w Warszawie w okresie 6–29 IX 1958 r., k. 3 i n.).

Planowano, że TPR w Gdyni od 1972 r. będzie szkołą pięcioletnią, a nie jak dotychczas – z czteroletnim cyklem nauczania[75]. Początkowo kształciło ono na kierunku technik przetwórstwa rybnego[76]. Następnym krokiem było włączenie dwóch nowych specjalności – obrót rybą i jej przetworami oraz chłodnictwo i zamrażalnictwo[77]. Od roku szkolnego 1972/1973 w TPR uruchomiono (z myślą o absolwentach szkół zasadniczych) technikum eksternistyczne, które kształciło w specjalności przetwórstwo rybne lub technologia przetwarzania ryb[78]. W tej dziedzinie uczniów również obowiązywały nauka teorii oraz praktyka zawodowa w przedsiębiorstwach branży rybnej[79].

Największym problemem gdyńskiej placówki był brak warunków lokalowych i odpowiedniego wyposażenia do prowadzenia tak dużej liczby specjalności. W tej sprawie stosowano rozwiązania pośrednie (wynajmowanie sal od innych szkół lub instytucji), jednak nie dawały one możliwości znaczącego zwiększenia efektywności nauczania[80]. Tutaj korzystano głównie z pomocy sąsiadującej WSM w Gdyni[81]. Mimo tych trudności uczniowie placówki brali udział w aktywnościach pozalekcyjnych, o czym świadczą liczne działające koła naukowe oraz chór szkolny[82]. W 1975 r. placówka otrzymała imię zasłużonego dla rybołówstwa prof. Michała Siedleckiego[83]. Na początku lat osiemdziesiątych XX w. oddano nowe zaplecze warsztatowe i socjalne. Wtedy też, w ramach reorganizacji TPR połączono z Zasadniczą Szkołą Zawodową nr 5[84]. Absolwenci po zakończeniu cyklu nauki zasilali głównie załogi miejscowych przedsiębiorstw z branży rybackiej[85].

Ośrodkami zajmującymi się szkoleniem kadr dla rybołówstwa były otwarta 25 kwietnia 1960 r. zawodowa Szkoła Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu[86] oraz powstała tamże

[75] M. Drabik, *Nowy rok szkolny 1971/72 w szkołach gospodarki rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej", 1971, R. 8, nr 9 (81), s. 54.

[76] A. Podkowiński, *Analiza stanu*…, s. 47.

[77] Program oparto na nauczaniu wdrażanej o wiele wcześniej w szkołach rybołówstwa morskiego specjalności mechanizmy chłodnicze i przetwórcze. Głównym zadaniem było wpajanie wiedzy z dziedziny chłodnictwa na statkach rybackich i na lądzie; obsługi urządzeń chłodnictwa – sprężarek, aparatów, osprzętu i rurociągów; izolacji ładowni, komór chłodniczych; konserwacji urządzeń oraz BHP (M. Drabik, *Reforma szkolnictwa*…, s. 57; AAN, 1045, Programy nauczania Szkoły Rybołówstwa Morskiego (1954–1957), Program nauczania: Mechanizmy chłodnicze i przetwórcze, k. 5).

[78] W tej materii istnieją pewne rozbieżności (M. Drabik, *Nowy rok szkolny w szkołach*…, s. 72; B. Ruczkowska, *System kształcenia*…, s. 9).

[79] Były to praktyki w PPDiUR „Dalmor" w Gdyni, „Gryf" w Szczecinie, „Odra" w Świnoujściu, PPiUR „Szkuner" we Władysławowie, ZR w Gdyni, w Gdańsku, w Giżycku, w Chojnicach oraz Spółdzielni Pracy Przetwórstwa Rybnego „Syrena" w Gdyni (AP Gd OGa, 660/6, Roczne sprawozdanie dyrektora Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni za rok szkolny 1965/1966, k. 7).

[80] M. Drabik, *Reforma szkolnictwa*…, s. 57.

[81] AP Gd OGa, 660/5, Pismo 818/61 z 4 VII 1961 r., b.p.

[82] AP Gd OGa, 660/1, Plan hospitacji dyrektora na II okres za rok szkolny 1952/1953, b.p.; *ibidem*, Lista chóru szkolnego, b.p.; AP Gd OGa, 660/7, Tekst przemówienia kończący rok szkolny 1970/1971, k. 254–256; AP Gd OGa, 660/8, Sprawozdanie dyrektora Technikum Przetwórstwa Rybnego z działalności szkoły w roku szkolnym 1977/1978, b.p.; *ibidem*, Sprawozdanie dyrektora Technikum Przetwórstwa Rybnego z działalności szkoły za rok 1979/1980 złożone Radzie Pedagogicznej 24 VI 1980 r., k. 4–10.

[83] AP Gd OGa, 660/3, S-z-1, Sprawozdanie jednostkowe szkoły zawodowej, b.p.

[84] AP Gd OGa, 660/9, Wykaz kół naukowych funkcjonujących w TPR w Gdyni, b.p.

[85] Były to głównie: PPDiUR „Dalmor" w Gdyni, „Odra" w Świnoujściu, PPiUR „Szkuner" we Władysławowie, „Koga" w Helu, ZR w Gdyni oraz w Gdańsku (AP Gd OGa, 660/4, Pismo nr S-09/626/68, 18 IV 1968 r., b.p.).

[86] Powołano ją decyzją Ministra Żeglugi z 4 IV 1960 r.

w 1961 r. Zasadnicza Szkoła Przyzakładowa PPDiUR „Odra”[87]. Również SRM borykała się z barkiem odpowiedniej liczby obiektów do szkolenia kadr. Kształcono w niej w specjalizacji rybak morski z uwzględnieniem rybołówstwa bałtyckiego i dalekomorskiego (specjalność rybak kutrowy dalekomorski) oraz mechanik maszyn i urządzeń przemysłowych wraz z zawodami pokrewnymi[88]. Od 1 sierpnia 1969 r. szkoła pracowała pod nadzorem ZGR[89].

Schemat 1. Ścieżki zawodowe i podnoszenie kwalifikacji w państwowym rybołówstwie

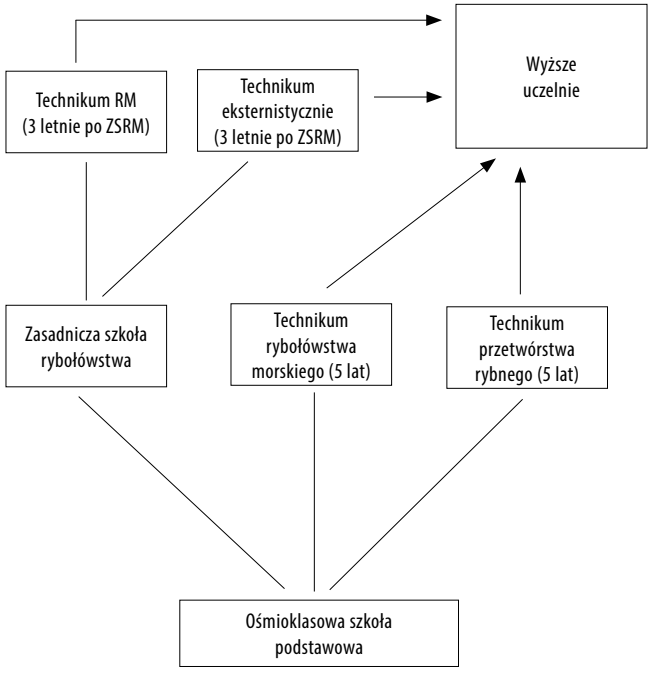

Źródło: M. Drabik, *Reforma szkolnictwa zawodowego podległego Zjednoczeniu Gospodarki Rybnej*, BZGR 1972, R. 9, nr 6, s. 55.

Szkoła przyzakładowa „Odry” została powołana w celu uzupełnienia niedoborów kadrowych powstających w wyniku rozwoju kombinatu. Kształciła w cyklu trzyletnim w specjalnościach: mechanik maszyn i urządzeń przemysłowych, elektromonter, mechanik-kierowca pojazdów samochodowych, mechanik-operator urządzeń dźwigowych, mechanik urządzeń chłodniczych, fileciarz-solarz oraz robotnik z zakresu przetwórstwa

[87] Była ona przeznaczona dla młodych osób pracujących w PPDiUR „Odra” i miała kształcić kadry na potrzeby przedsiębiorstwa. Jej ideą było jednoczesne zdobywanie kwalifikacji zawodowych i praktyki zawodowej. Szkoła była pod względem administracyjnym podporządkowana przedsiębiorstwu. Według innych danych powstała dopiero w 1972 r. (AP Sz OBG, 289/19, Plan rozwoju Technikum i Zasadniczej Szkoły Zawodowej PPDiUR „Odra” w Świnoujściu w latach 1971–1980, k. 1; B. Ruczkowska, *System kształcenia*…, s. 8).

[88] *Zmiany organizacyjno-prawne*…, s. 80–81.

[89] E. Kukuć, *XV-lat Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu*, BZGR 1975, nr 6–7, s. 61.

rybnego[90]. Pierwszym dyrektorem placówki był Bogusław Kolarz[91]. Do 1971 r. ukończyło ją łącznie ponad 700 słuchaczy, co – uwzględniając brak odpowiedniej siedziby – należy uznać za dobry wynik[92].

1 września 1976 r. doszło do połączenia obu placówek – zawodowej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu oraz Zasadniczej Szkoły Przyzakładowej PPDiUR „Odra" – przy jednoczesnym wygaszeniu drugiej z nich. Skutkiem tych działań było powołanie Zespołu Szkół Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu[93]. W ramach poszerzenia oferty edukacyjnej w 1977 r. uruchomiono wieczorowe Technikum Zawodowe, które umożliwiało zdobycie kwalifikacji w dwóch specjalizacjach – połowy morskie i siłownie okrętowe[94]. Od 1978 r. uczniowie zespołu szkół mieli do dyspozycji nowe obiekty tworzące kompleks szkolny oraz jednostkę, na której mogli doskonalić swoje umiejętności – trawler m/t „Emilia Gierczak"[95]. Rozpoczęto też współpracę ze szkołą przyzakładową „John Schehr" przy VEB Fischkombinat w Rostocku[96]. 20 czerwca 1987 r. zespół szkół w Świnoujściu otrzymał patrona – jedną z najbardziej zasłużonych postaci dla rozwoju Polski morskiej, Eugeniusza Kwiatkowskiego. W takim układzie placówka przerwała aż do 1993 r., kiedy zmieniono jej nazwę oraz przeprowadzono częściową reorganizację[97].

Odnośnie do szkół zawodowych należy odnotować, że występował duży problem związany z dalszym rozwojem ich najzdolniejszych absolwentów, nie mieli oni bowiem

[90] Wprowadzenie specjalności elektrycznych było związane głównie z rozwojem przemysłu stoczniowego oraz portu w Świnoujściu (AP Sz OBG, 289/26, Plan pracy dydaktyczno-wychowawczej ZSZ dla pracujących PPDiUR „Odra" na rok szkolny 1968/1969; AP Sz OBG, 289/27, Perspektywiczny plan rozwoju ZSZ dla Pracujących PPDiUR „Odra", k. 2; A. Podkowiński, *Analiza stanu*…, s. 54; B. Polkowski, *Polskie szkolnictwo morskie*…, s. 13).

[91] Jej kadra pedagogiczna składała się początkowo z 13 osób, później była stopniowo rozbudowywana (AP Sz OBG, 289/23, Kierunki pracy dydaktycznej i wychowawczej szkoły na rok szkolny 1965/1966, b.p.; AP Sz OBG, 289/24, Organizacyjny plan pracy szkoły na I okres roku szkolnego 1966/1967, b.p.; AP Sz OBG, 289/28, Skład zespołu wychowawców klasowych ZSZ dla pracujących PPDiUR „Odra" w roku szkolnym 1970/1971, b.p.; AP Sz OBG, 289/29, Wykaz nauczycieli zatrudnionych w ZSD PPDiUR „Odra" w roku szkolnym 1971/1972, b.p.).

[92] AP Sz OBG, 289/19, Plan rozwoju Technikum i Zasadniczej Szkoły Zawodowej PPDiUR „Odra" w Świnoujściu w latach 1971–1980, k. 1; AP Sz OBG, 289/58, Sprawozdanie z realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych w roku szkolnym 1970/1971 przez ZSZ dla pracujących PPDiUR „Odra" w Świnoujściu, b.p.

[93] Planowano powołanie czteroletniego Liceum Zawodowego w Świnoujściu (E. Kukuć, *XV-lat Zasadniczej*…, s. 66).

[94] Wówczas można było uzyskać tytuł technika w następujących specjalnościach: technik przetwórstwa rybnego (chłodnictwo i zamrażalnictwo); technik przetwórstwa ryb; technik mechanik (budowa maszyn i urządzeń okrętowych); technik elektryk (eksploatacja maszyn i urządzeń elektrycznych); technik elektronik (elektryczna i elektroniczna automatyka przemysłowa). Pierwszy rocznik maturzystów opuścił mury szkoły w 1982 r. (B. Andersohn, S. Orlik, *Dokształcanie*…, s. 13; AP Sz OBG, 289/19, Plan rozwoju Technikum i Zasadniczej Szkoły Zawodowej PPDiUR „Odra" w Świnoujściu w latach 1971–1980, k. 2).

[95] Świ-150 „Emilia Gierczak" – trawler burtowy typu B-14/II, oddany do służby w 1958 r. jako m/t „Wieczno". Wyporność pełna: 692 t; długość: 59,3 m; szerokość: 9,1 m; zanurzenie 4,3 m; napęd silnik parowy (Frederickstad-Cegielski) o mocy 800 KM; prędkość maksymalna: 12 węzłów; załoga 28 osób (J. Piwowoński, *Flota spod*…, s. 224; R. Leszczyński, *Tragedie rybackiego morza*, t. 2, Gdańsk 2005, s. 16, 18; W. Blady, *Polska flota rybacka*…, s. 104–106; *Trzymajcie się morza!*, https://www.portalmorski.pl/inne/15895-trzymajcie-sie-morza, dostęp 12 I 2023 r.)

[96] *Information über den VEB Fischkombinat Rostock. Leitfaden für Betriebsbesichtigungen*, Rostock 1970, s. 26–27; AP Sz OBG, 289/106, Porozumienie o współpracy z Przyzakładową Szkołą Zawodową „John Schehr" w Rostocku.

[97] Zmieniono wówczas nazwę placówki na Zespół Szkół Morskich (*Historia*, https://www.zsm.edu.pl/o-szkole/, dostęp 12 I 2023 r.)

możliwości poszerzenia swoich kwalifikacji w zdobytym zawodzie[98]. Zmuszało to ich do poszukiwania innej ścieżki kariery, co często łączyło się z przekwalifikowaniem i powodowało odpływ kadr z gospodarki rybnej. Największe zmiany w tej dziedzinie przyniosły lata siedemdziesiąte XX w., gdy najzdolniejszym absolwentom umożliwiono kontynuowanie nauki w TRM w Kołobrzegu oraz w TPR w Gdyni, jednak z zastrzeżeniem, że mają oni nadrobić różnice programowe. Dokształcanie odbywało się w formie eksternistycznej[99]. Dla pewnej grupy osób była to możliwość dalszego rozwoju i kariery w rybołówstwie[100].

Tabela 3. Liczba uczniów odbywających praktyki zawodowe w rybołówstwie PRL w latach 1970 –1989[101]

Rok	Przedsiębiorstwa połowowe		Zakłady rybne	
	Suma osób zatrudnionych	W tym uczniowie:	Suma osób zatrudnionych	W tym uczniowie:
1970	20 969	352	2654	38
1975	24 473	570	2905	18
1980	23 761	383	2970	16
1985	22 234	180	2117	80
1989	20 608	263	1223	49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Gospodarka rybna w latach 1968–1989*, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1972–1991, nr 21, 29, 35, 44, 47, 48, 49.

Elementami uzupełniającymi system szkolenia branżowego w ramach szeroko rozumianego rybołówstwa PRL były kursy organizowane przez dwa ośrodki bezpośrednio podległe Ministerstwu Żeglugi – Ośrodek Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Żeglugi w Gdyni oraz analogiczny OSZ MŻ w Szczecinie[102]. Oba dysponowały bazą lokalową, zapleczem naukowym i wyspecjalizowaną kadrą, a nauka w nich również łączyła teorię z praktyką. Istnienie dwóch miejsc szkolenia pozwalało na wprowadzenie pew-

[98] Rozwiązania ułatwiające dostęp do poszczególnych szczebli edukacji wprowadzono po zakończeniu II wojny światowej, co było spowodowane brakami kadrowymi w poszczególnych branżach. Założono wówczas, że edukacja na wszystkich szczeblach będzie bezpłatna. Po zapewnieniu odpowiedniej liczby wyszkolonych kadr system został zmodyfikowany w kierunku utrudnienia zdobywania kolejnych szczebli wykształcenia (AAN, 3/416, Zbiór wycinków prasowych dot. szkolnictwa, t. 2/3, S. Mauerberg, *Reforma szkolnictwa w latach 1945–1948*, „Mówią Wieki" 1974, nr 8, s. 8; *ibidem*, S. Mauerberg, *Uruchomienie szkolnictwa Polski Ludowej*, „Mówią Wieki" 1974, nr 5, s. 1).

[99] M. Drabik, *Reforma szkolnictwa*…, s. 54–55.

[100] Nazywano to „brakiem drożności" systemu kształcenia (A. Podkowiński, *Analiza stanu*…, s. 48).

[101] Dane sprzed 1970 r. w oficjalnych statystykach się nie zachowały. W przypadku struktur Centrali Rybnej nie wykazywano uczniów.

[102] Początkowo podlegały one Centralnemu Urzędowi Szkolenia Zawodowego (AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 [notatki, uchwały zarządzenia], Notatka, 26 VI 1953 r., b.p.).

nych zasad terytorialności. Z usług Gdyni korzystały głównie przedsiębiorstwa zlokalizowane na wschodnim wybrzeżu, natomiast w Szczecinie doszkalali się pracownicy przedsiębiorstw środkowego i zachodniego wybrzeża Morza Bałtyckiego. W komisjach egzaminacyjnych obok wykładowców poszczególnych przedmiotów, rekrutujących się z ZGR oraz z przedsiębiorstw, zasiadali też przedstawiciele gdyńskiego i szczecińskiego Urzędu Morskiego.

Ośrodki szkolenia zawodowego umożliwiały podniesienie kwalifikacji osób już pracujących w rybołówstwie[103], przyjęto więc metodę szkoleń zawodowych z oderwaniem od pracy. Polegała ona na odbyciu kursu w specjalnym ośrodku odpowiedzialnym za doskonalenie zawodowe (szkolenie centralne w ramach OSZ) lub w zakładzie pracy (o czym dalej). Podczas nauki oddelegowani pracownicy nie pełnili obowiązków służbowych[104]. Największymi zaletami były powszechność i łatwy dostęp do tego szkolenia. Dzięki wprowadzeniu takiego rozwiązania pojedyncze przedsiębiorstwa niemal nie ponosiły kosztów związanych z podnoszeniem kwalifikacji[105]. Pozwalało to również na względne uporządkowanie kursów i przynajmniej teoretyczne dostosowanie ich terminów do specyfiki branży rybnej[106].

Zgodnie z funkcjonującym wówczas prawem kursy podzielono na trzy stopnie. Kursy I stopnia dotyczyły osób, które miały zostać przyuczone do zawodu lub ich kwalifikacje miały zostać podwyższone. Kursy II stopnia kierowano do osób, których praca wymagała wysokich kwalifikacji zawodowych. Były one szczególnie pożądane na stanowiskach, gdzie niezbędne było wykształcenie średnie. Ostatnim i jednocześnie najwyższym poziomem były kursy zawodowe III stopnia. Kierowano je do osób, których stanowiska wymagały ukończenia studiów wyższych[107].

Według stanu na rok szkolny 1967/1968 OSZ prowadziły nauczanie we własnych siedzibach oraz w innych przedsiębiorstwach. W ramach szkoleń I stopnia można było kształcić się na specjalnościach: starszy rybak, rybak strażak, windziarz i lukowy, wędzarz oraz sprzedawca w sklepie rybnym[108]. Wyższy poziom (II stopień) umożliwiał szkolenie w specjalnościach: kucharz, starszy rybak przybrzeżny (skierowane do rybaków

[103] Ośrodki te wzorowano na tych istniejących w ZSRS. Początkowo kursy były przeznaczone tylko dla osób pływających we flocie. Wówczas w ZSRS kształcono w specjalnościach: kierownik małego statku do 20 t rej.; kierownik statku do 200 t rej.; maszynista i motorzysta I klasy; szturman żeglugi małej; mechanik III klasy; szturman żeglugi wielkiej; mechanik II klasy (AP Sz, 412/249, Kursy zawodowe dla załóg pływających we flocie rybołówczej Ministerstwa Przemysłu Rybnego ZSRR, b.d. daty, k. 35).

[104] Kursy z oderwaniem od pracy lub bez oderwania od pracy wprowadzono w 1964 r. Różniły się one tym, że w drugim przypadku oddelegowany pracownik był zobowiązany wykonywać obowiązki służbowe. Czas trwania poszczególnych kursów mógł wynosić od 30 do nawet 600 godzin.

[105] Chodziło o ewentualne wynajęcie sal i opłacenie wykładowców. Dodatkowo kursy z oderwaniem od pracy pozwalały na zgromadzenie większej liczby osób (zob. AP Sz OBG, 497/781, Szkolenie kadr dla gospodarki rybnej, b.d., k. 1–2).

[106] A. Podkowiński, J. Osowiecki, *Postęp naukowo-techniczny a kwalifikacje zawodowe*, BZGR 1971, R. 8, nr 2 (74), s. 55.

[107] Uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 6 sierpnia 1964 r. w sprawie niektórych zasad dotyczących prowadzenia i finansowania kursowego szkolenia lub doskonalenia zawodowego, b.p.

[108] Poza OSZ kursy I stopnia organizowano w PPDiUR „Odra" w Świnoujściu i „Gryf" w Szczecinie, CR, ZR, KZSR oraz w istniejącym wówczas przedsiębiorstwie Dalekomorskie Bazy Rybackie (dalej DBR). W latach 1967–1968 w specjalnościach przeszkolono włącznie 280 osób.

zrzeszonych w spółdzielniach i do rybaków indywidualnych)[109], kucharz, bosman, motorzysta, szyper, porucznik żeglugi małej rybackiej, kierowca samochodu chłodni, mechanik urządzeń przetwórczych, klasyfikator ryb, maszynista urządzeń chłodniczych, magazynier towarowy, magazynier materiałowy, kierownik sklepu rybnego, operator dźwigu oraz organizacja i normy pracy[110]. Kursy III stopnia umożliwiały nabycie kwalifikacji w dziedzinie zarządzania zakładem i bazą transportową, nawigacyjnej obsługi radarów, technicznej obsługi radarów, intendentury, organizacji i normowania pracy, BHP oraz najbardziej pożądanego w rybołówstwie dalekomorskim stanowiska kapitana żeglugi wielkiej rybackiej[111].

Organizacja kursów w ramach OSZ napotykała też pewne problemy, które wynikały głównie ze specyfiki branży, jaką jest rybołówstwo. Główny z nich to sprawy związane z delegowaniem poszczególnych pracowników w szczytowych momentach sezonu połowowego. Kolejny to zgłaszanie zapotrzebowań przez poszczególne podmioty do ZGR. Często wskutek braku odpowiedniej komunikacji delegowano osoby, których przeszkolenie mogło zostać odsunięte w czasie[112]. Postulowano też sprawdzanie pod kątem zawodowym programów nauczania oraz kładzenie większego nacisku na praktykę[113].

W 1970 r. doszło do reorganizacji OSZ podległych Ministerstwu Żeglugi. Ze względu na znaczne koszty utrzymania zostały one pozbawione bazy socjalnej (zaplecza hotelowo-socjalnego) oraz częściowego wyposażenia. Przyczyniło się to do spadku liczby osób chcących brać udział w kursach, głównie z powodu braku zakwaterowania. W odpowiedzi ZGR zmieniło formułę kursów I i II stopnia. Instytucją szkolącą nadal był OSZ, zajęcia jednak odbywały się w salach udostępnionych przez PPDiUR „Dalmor", „Gryf" lub „Odra". Zdarzały się również sytuacje, w których pomieszczenia były wynajmowane od podmiotów zewnętrznych. Przy kursach III stopnia nadal obowiązywała centralizacja – prowadziły je dwa ośrodki doskonalenia zawodowego w Gdyni i Szczecinie[114].

Innym rodzajem szkoleń zawodowych w rybołówstwie były te organizowane wewnątrz samych przedsiębiorstw. Ich główne zadanie to podnoszenie kwalifikacji oraz większa specjalizacja zatrudnionych osób[115]. Część z nich była wymuszona przez prowadzone modernizacje lub nowe inwestycje (np. uruchomienie linii produkcyjnej czy nowego

[109] W 1960 r. w ramach szkolenia rybaków indywidualnych kwalifikacje zdobyło 91 szyprów, 86 motorzystów, 87 starszych rybaków oraz 48 radiotelefonistów (AP Sz OBG, 497/796, Pismo Zrzeszenia Rybaków Morskich w Gdyni, 7 XI 1961 r., k. 8).

[110] Poza OSZ kursy II stopnia organizowano w PPDiUR „Dalmor" w Gdyni, „Odra" w Świnoujściu, „Gryf" w Szczecinie, KZSR, PPiUR „Koga" w Helu, „Szkuner" we Władysławowie, „Korab" w Ustce, „Kuter" w Darłowie, „Barka" w Kołobrzegu, CR, ZR oraz w DBR. W latach 1967–1968 w specjalnościach przeszkolono 582 osoby.

[111] Poza OSZ kursy III stopnia organizowano w PPDiUR „Dalmor" w Gdyni, „Gryf" w Szczecinie, „Odra" w Świnoujściu, KZSR oraz w DBR. W 1968 r. w specjalnościach przeszkolono 106 osób (A. Podkowiński, *Szkolenie zawodowe*…, s. 23–24; *idem*, J. Osowiecki, *Postęp naukowo-techniczny*…, s. 57–58).

[112] Jako rozwiązanie tego problemu sugerowano, by Wydział Kadr i Szkolenia ZGR komunikował się z komórkami szkolenia zawodowego w poszczególnych przedsiębiorstwach i spółdzielniach. W taki sposób instytucja nadrzędna miała zbierać informacje o konieczności szkolenia.

[113] A. Podkowiński, *Szkolenie zawodowe*…, s. 24–25.

[114] *Idem*, J. Osowiecki, *Postęp naukowo-techniczny*…, s. 56.

[115] AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Uchwała Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi (1953), b.p.

wydziału). Po 1945 r. szkolenia realizowano stale, ale szczególne ich nasilenie przypada na ósmą i dziewiątą dekady XX w. Szkolenia można podzielić na wewnątrzzakładowe i zlecone, przeznaczone dla słuchaczy indywidualnych lub grup osób[116]. Prowadzili je specjaliści, często rekrutujący się spoza danego podmiotu, osoby mające duże doświadczenie zawodowe w danej dziedzinie. To dla nich przedsiębiorstwa miały zapewnić bazę lokalową, odpowiednie warunki pracy oraz wynagrodzenie[117]. Mogły to być np. kursy obsługi danych urządzeń, kurs spawacza czy operatorów wózków akumulatorowych i sztaplarek[118]. Propagandową ilustracją tych doraźnych działań może być charakterystyka Teresy Kotłowskiej, ówczesnej pracownicy sieciarni PPDiUR „Dalmor" w Gdyni: „W 1949 r. podejmuje pracę zawodową […]. Już od samego początku wyróżnia się obowiązkowością w pracy, wykazuje zdolności w zakresie wykonywania sieci rybackich […]. Rozumiejąc potrzeby przedsiębiorstwa, Teresa Kotłowska zdobyte doświadczenia i umiejętności przekazuje innym pracownikom. Sama konsekwentnie dokształca się w zawodzie, uzyskuje dyplom mistrzowski"[119]. Egzamin końcowy kursów organizowanych w przedsiębiorstwach odbywał się przed specjalną komisją egzaminacyjną (zawodową)[120].

Problem braku wykwalifikowanych kadr próbowano też rozwiązywać przez tworzenie doraźnych przyzakładowych ośrodków kształcenia. Jako przykład – oprócz wzmiankowanej już szkoły przy PPDiUR „Odra" w Świnoujściu czy PPiUR „Barka" w Kołobrzegu – można przywołać zaoczną szkołę dla osób pracujących przy PPiUR „Arka" w Gdyni[121]. Założono ją w roku szkolnym 1962/1963. W 1965 r. po likwidacji podmiotu, przy którym działała, została ona włączona do PPDiUR „Dalmor"[122]. W 1971 r. Ministerstwo Żeglugi nadal dokonywało zmian w jej programie nauczania[123], który obejmował kształcenie w zawodach fileciarz-solarz, operator sprzętu zmechanizowanego, kucharz okrętowy oraz robotnik z zakresu przetwórstwa rybnego[124]. Szkoła przyzakładowa przy PPDiUR „Dalmor" została zlikwidowana w 1976 r. Podobną placówkę otwarto w roku szkolnym 1964/1965 przy PPiUR „Szkuner" we Władysławowie. Umożliwiała ona pobieranie nauki w specjalności monter silników spalinowych[125]. Przykładem doraźnego uzupełnienia braku siły roboczej przy jednoczesnym podnoszeniu kwalifikacji w rybołówstwie było

[116] A. Podkowiński, *Kobiety w gospodarce rybnej*, BZGR 1972, R. 9, nr 3 (87), s. 12; AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Uchwała Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi (1953), b.p.

[117] AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Instrukcja (Załącznik 1), 1953 r., b.p.

[118] *Szkolą się pracownicy »Barki«*, „Głos Koszaliński", 4 III 1970 r., s. 5.

[119] W. Kopeć, *Sylwetki pracowników gospodarki rybnej*, BZGR 1970, R. 7, nr 5 (65), s. 54.

[120] Zakres kompetencji i umiejętności oraz wymagane kwalifikacji członków komisji egzaminacyjnych (zawodowych) określało Ministerstwo Żeglugi (AAN, 328, Organizacja szkolnictwa w resorcie Żeglugi 1953 (notatki, uchwały zarządzenia), Uchwała Prezydium Rządu w sprawie organizacji szkolenia zawodowego w resorcie żeglugi [1953], b.p.).

[121] Istnieje spore prawdopodobieństwo, że większość z kombinatowych przedsiębiorstw dalekomorskich i bałtyckich miała zorganizowane szkoły przyzakładowe.

[122] Według innych danych szkoła przyzakładowa PPDiUR „Dalmor" działała dopiero od 1970 r.

[123] M. Drabik, *Nowy rok szkolny 1971/72*…, s. 53.

[124] A. Podkowiński, *Analiza stanu*…, s. 47.

[125] B. Polkowski, *Polskie szkolnictwo morskie*…, s. 13.

powoływanie przy zakładach jednostek Ochotniczego Hufca Pracy (dalej OHP). Pierwszy OHP został powołany przy PPiUR „Koga" w Helu w 1975 r. i składał się z 35 młodych dziewcząt. Na przestrzeni lat osiemdziesiątych XX w. działalność OHP przy przedsiębiorstwie rozwijano. W ramach hufca tworzące go uczennice zdobywały wiedzę teoretyczną i praktyczną, pracując w „Kodze"[126].

Zaprezentowanie w niniejszym artykule kwestii zawodowego szkolnictwa rybackiego stanowi przyczynek do badań tej niezwykle istotnej dziedziny gospodarki PRL, jaką było rybołówstwo. W kształceniu zawodowym na pierwszy plan wysuwa się jego wysokie wyspecjalizowanie oraz „teoretyczno-praktyczny" charakter, oprócz zdobywania wiedzy teoretycznej adepci nabywali bowiem w ramach rozbudowanego systemu praktyk zawodowych liczne nowe umiejętności. Zachowane materiały archiwalne pozwalają na wyciągnięcie kilku wniosków dotyczących procesu kształcenia, w którym można wyróżnić dwa etapy. Pierwszy to odtwarzanie systemu szkolnictwa zawodowego po 1945 r. i ukierunkowanie na wprowadzenie jak największej liczby nowych kadr, których deficyt podnoszący się po II wojnie światowej przemysł rybołówczy silnie odczuwał. Dopiero kolejny krok to rozbudowa opisywanej gałęzi szkolnictwa. Rozwój rybołówstwa i rozrastanie się flot dalekomorskiej i bałtyckiej, zwiększenie się stopnia umaszynowienia podmiotów gospodarczych wymusiły zmiany w kształceniu. Władze Zjednoczenia Gospodarki Rybnej zaczęły wymagać wdrożenia nowych programów nauczania, obejmujących zagadnienia zarówno teoretyczne, jak i praktyczne, uwzględniających najnowocześniejsze rozwiązania wprowadzane w branży. Dynamiczny rozwój w tej dziedzinie został zatrzymany na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., kiedy w Polsce nastąpiło odejście od centralnego planowania na rzecz wolnego rynku, a branża rybna – tak jak cała gospodarka – została poddana procesowi prywatyzacji. Dokonana w jego wyniku likwidacja części przedsiębiorstw znacząco wpłynęła na spadek zapotrzebowania na wysokokwalifikowane kadry rybackie i przetwórcze.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

3/416; 122; 328; 330; 351; 1039; 1045; 1048.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie

00146/78.

[126] Teoria była wykładana przez odpowiednio wykwalifikowanych pracowników PPiUR „Koga". Zajęcia praktyczne odbywały się w poszczególnych wydziałach podmiotu (Archiwum Firmowe PPiUR Koga, *Biuletyn jubileuszowy 1989*, Hel 1989, s. 8).

Archiwum Firmowe PPiUR „Koga" w Helu
Biuletyn jubileuszowy 1989, Hel 1989.

Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni
660/1–660/9.

Archiwum Państwowe w Szczecinie
412/247–412/250.

Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Białej Górze
289/19; 289/23; 289/24; 289/26 – 289/29; 289/58; 289/106; 497/222; 497/223; 497/781; 497/794 – 497/796; 497/801; 497/802; 497/804; 497/972; 497/1961; 497/2191.

Archiwum Zakładu Ekonomiki MIR w Gdyni
E. Kuzebski, „Ocena efektów ekonomicznych zmian strukturalnych i własnościowych w państwowych przedsiębiorstwach połowowych", Gdynia 1996 [mps]; E. Kuzebski, S. Szostak, „Analiza przekształceń własnościowych i strukturalnych w państwowych przedsiębiorstwach połowowych", Gdynia 1995 [mps].

Akty prawne
Uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 6 sierpnia 1964 r. w sprawie niektórych zasad dotyczących prowadzenia i finansowania kursowego szkolenia lub doskonalenia zawodowego.

Prasa
„Głos Koszaliński" 1970.
„Mówią Wieki" 1974.
„Trybuna Ludu" 1974.

OPRACOWANIA

Opracowania statystyczne
Gospodarka rybna w latach 1969–1971, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1973, nr 24.
Gospodarka rybna w latach 1971–1973, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1975, nr 29.
Gospodarka rybna w latach 1973–1975, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1978, nr 35.
Gospodarka rybna w latach 1976–1978, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1982, nr 44.
Gospodarka rybna w latach 1979–1981, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1986, nr 47.
Gospodarka rybna w latach 1981–1983, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia) 1987, nr 48.

Gospodarka rybna w latach 1983–1985, „Studia i Materiały Morskiego Instytutu Rybackiego. Seria E" (Gdynia 1990), nr 49.
Gospodarka rybna w latach 1986–1989, red. J. Grzenia *et al*., Gdynia 1991.

Opracowania ogólne

Andersohn B., Orlik S., *Dokształcanie i doskonalenie kwalifikacji kadr w latach 1976–1977*, „Morska Gospodarka Rybna" 1978, nr 3.
Biernacki R., *Tysięczny absolwent Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Darłowie*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1970, R. 7, nr 8 (68).
Blady W., *Polska flota rybacka w latach 1921–2001. Kalendarium tragicznych zdarzeń na statkach rybackich w latach 1921–2001*, Gdynia 2002.
Błaszczyk K. *et al*, *60 lat Szkoły Morskiej w Gdyni. Praca zbiorowa*, Gdynia 1980.
Drabik M., *Kształcenie kadr dla gospodarki rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1971, R. 8, nr 7 (79).
Drabik M., *Nowy rok szkolny 1971/72 w szkołach gospodarki rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej", 1971, R. 8, nr 9 (81).
Drabik M., *Nowy rok szkolny w szkołach branży rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1972, R. 9, nr 9 (93).
Drabik M., *O technikum rybołówstwa morskiego w Kołobrzegu inaczej…*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1970, R. 7, nr 3 (63).
Drabik M., *Reforma szkolnictwa zawodowego podległego Zjednoczeniu Gospodarki Rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1972, R. 9, nr 6 (90).
Information über den VEB Fischkombinat Rostock. Leitfaden für Betriebsbesichtigungen, Rostock 1970.
Kadry dla gospodarki rybnej, „Morska Gospodarka Rybna" 1978, nr 3.
Kopeć W., *Sylwetki pracowników gospodarki rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1970, R. 7, nr 5 (65).
Kubicki M., *Dekada Edwarda Gierka a polskie rybołówstwo bałtyckie (1970–1980)* (zgłoszony do publikacji).
Kubicki M., *Załogi kutrów Przedsiębiorstwa Połowów i Usług Rybackich „Koga" a działalność operacyjna Granicznej Placówki Kontrolnej Wojsk Ochrony Pogranicza w Helu w latach 1986–1989. Wybrane przypadki*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej" 2022, nr 20.
Kukuć E., *XV lat Zasadniczej Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1975, nr 6–7.
Leszczyński R., *Tragedie rybackiego morza*, t. 2, Gdańsk 2005.
Mąka H., *Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie*, Szczecin 1972.
Netzel J., *Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni – szkołą kadr dla przemysłu rybnego*, „Morska Gospodarka Rybna" 1977, nr 3.
Orlik S., *Turniej „Najlepszy młody mistrz zawodu" w przedsiębiorstwach gospodarki rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1974, R. 11, nr 4 (113).
Piękoś K., *System oświaty w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Edukacja – Technika – Informatyka" 2018, nr 4 (26).
Piwowoński J., *Flota spod biało-czerwonej*, Warszawa 1989.

Podkowiński A., *Analiza stanu szkolnictwa nadzorowanego przez Zjednoczenie – tematem obrad kolegium Ministerstwa Żeglugi w dniu 18 XII 1971*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1971, R. 8, nr 12 (84).

Podkowiński A., *Kobiety w gospodarce rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1972, R. 9, nr 3 (87).

Podkowiński A., Orlik S., *Program rozwoju szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników gospodarki rybnej do 1980 r.*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1974, R. 11, nr 6 (114).

Podkowiński A., Osowiecki J., *Postęp naukowo-techniczny a kwalifikacje zawodowe*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1971, R. 8, nr 2 (74).

Podkowiński A., *Szkolenie zawodowe w Zjednoczeniu Gospodarki Rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1967, R. 5, nr 5 (48).

Polkowski B., *Polskie szkolnictwo morskie w liczbach*, Gdańsk 1965.

Ruczkowska B., *System kształcenia zawodowego w szkołach nadzorowanych przez Zjednoczenie Gospodarki Rybnej*, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1975, R. 12, nr 2.

Szkolnictwo morskie Szczecina w latach 1947–1997, red. I. Dunin-Kwinta, A. Walczak, S. Kuszmider, Szczecin 1997.

Zmiany organizacyjno-prawne w zakresie nadzoru nad branżowymi szkołami gospodarki rybnej, „Biuletyn Zjednoczenia Gospodarki Rybnej" 1970, R. 7, nr 62 (63).

Materiały internetowe

Historia szkoły, https://www.zsm.darlowo.pl/historia-szkoly/ (dostęp 30 XII 2023 r.).

Historia szkoły, https://www.zsmor.pl/historia-szkoly (dostęp 30 XII 2023 r.).

Państwowa Szkoła Morska w Gdyni 1930–1939, https://umg.edu.pl/historia-psm (dostęp 30 XII 2023 r.).

Państwowa Szkoła Morska w Gdyni (1945–1969), https://umg.edu.pl/historia-psm-powoj (dostęp 19 I 2023 r.).

Trzymajcie się morza!, https://www.portalmorski.pl/inne/15895-trzymajcie-sie-morza (dostęp 12 I 2023 r.).

Funkcjonowanie zinstytucjonalizowanego zawodowego szkolnictwa rybackiego w Polsce Ludowej. Przyczynek do badań

Zawodowe zinstytucjonalizowane szkolnictwo rybackie było jednym z najważniejszych elementów rybołówstwa PRL. Reaktywowane już w 1945 r., miało doprowadzić do szybkiego zasilenia branży przez kadry różnego szczebla, od osób odpowiedzialnych za zarządzanie po specjalistów pracujących na stanowiskach szeregowych. Celem niniejszego artykułu, stanowiącego przyczynek do badań, jest jak najwszechstronniejsza prezentacja tytułowego zagadnienia i ukazanie jego wpływu na branżę rybną w latach 1945–1989. Na samym początku tekst w syntetyczny sposób omawia rybołówstwo PRL, co ma pozwolić

na umiejscowienie szkolnictwa zawodowego w czasie i przestrzeni. Następnie prezentuje system kształcenia i wskazuje typy placówek edukacyjnych wraz z profilowaniem kandydatów pożądanych jako przyszłych pracowników tej branży. W kolejnej części artykuł przybliża historię poszczególnych szkół zajmujących się kształceniem kadr zawodowych dla rybołówstwa – państwowych szkół morskich w Gdyni i Szczecinie (późniejszych wyższych szkół morskich, będących pierwszymi placówkami, gdzie edukowano przyszłych szyprów i motorzystów oraz szkół szczebla średniego (techników) i zawodowego. Uzupełnieniem niniejszego tekstu jest prezentacja innych podmiotów zajmujących się nauczaniem, takich jak ośrodki szkolenia zawodowego Ministerstwa Żeglugi, szkoły przyzakładowe przy przedsiębiorstwach oraz ochotnicze hufce pracy.

SŁOWA KLUCZOWE
szkolnictwo rybackie, kadry morskie, rybołówstwo PRL, flota kutrowa, flota dalekomorska

The Functioning of Institutionalized Vocational Fisheries Education in the People's Republic of Poland. A Contribution to Research

Professional, institutionalized fishing education was one of the most important elements of fishing in the Polish People's Republic. Reactivated in 1945, it was intended to quickly recruit staff at various levels to the industry, from those responsible for management to specialists working in rank-and-file positions. The aim of this article, which is a contribution to research, is to present the so-titled issue as comprehensively as possible and show its impact on the fishing industry in the period 1945–1989. At the beginning, the text synthetically discusses fishing in the Polish People's Republic, which is intended to allow for the location of vocational education in time and space. Then it presents the education system and indicates the types of educational institutions along with profiling candidates desired as future employees of this industry. In the next part, the article presents the history of individual schools involved in educating professional staff for fisheries – state maritime schools in Gdynia and Szczecin (later maritime universities), which were the first institutions where future skippers and motorists were educated, as well as secondary (technician) and vocational schools. This text is supplemented by a presentation of other entities involved in teaching, such as vocational training centers of the Ministry of Shipping, company schools at enterprises and voluntary labor units.

KEYWORDS
fisheries education, maritime personnel, communist fisheries, cutter fleet, high-sea fleet

MATEUSZ KUBICKI – doktor nauk humanistycznych w dziedzinie historii najnowszej, niemcoznawca, ekonomista. Absolwent Wydziału Historycznego oraz Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego. Pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Gdańsku. Członek Rady Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy w Pucku, członek Rady Konsultacyjno-Doradczej Portalu Internetowego Polska Hekatomba przy Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku oraz członek komitetu redakcyjnego czasopisma naukowego „Pamięć i Sprawiedliwość". Autor książek *Kapitan ostatni opuszcza swój statek… Józef Władysław Bednarz (1879–1939)* (Gdańsk–Warszawa 2019), *Zbrodnia w Lesie Szpęgawskim 1939–1940* (Gdańsk–Warszawa 2019), *Las Zajączek 1939–1945. Niemiecka zbrodnia na Pomorzu Gdańskim z lat II wojny światowej* (Gdańsk–Warszawa 2023), edycji źródłowej *Germanizacja nazw miejscowości w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie 1939–1945. Wybór źródeł* (Gdańsk–Warszawa 2022), członek komitetu redakcyjnego tomu *Polska Walcząca na Pomorzu. Struktury i ludzie konspiracji* (Gdańsk–Sztutowo–Warszawa 2023) oraz ponad pięćdziesięciu innych tekstów naukowych. Jego zainteresowania badawcze obejmują II wojnę światową na Pomorzu Gdańskim i Pacyfiku oraz historię gospodarczą XX w.

MATEUSZ KUBICKI – PhD in contemporary history, German studies, economist. Graduate of the Faculty of History and the Faculty of Economics at the University of Gdańsk. Employee of the Branch Historical Research Office of the Institute of National Remembrance in Gdańsk. Member of the Council of the Florian Ceynowy Museum of the Puck Region in Puck, member of the Consultation and Advisory Board of the Polska Hekatomba [Polish Hecatomb] Internet Portal at the World War II Museum in Gdańsk and member of the editorial committee of the scientific periodical "Pamięć i Sprawiedliwość". Author of the books *Kapitan ostatni opuszcza swój statek… Józef Władysław Bednarz (1879–1939)* [*Captain Last Leaves His Ship… Józef Władysław Bednarz (1879–1939)*] (Gdańsk–Warsaw 2019), *Zbrodnia w Lesie Szpęgawskim 1939–1940* [*Crime in the Szpęgawski Forest 1939–1940*] (Gdańsk–Warsaw 2019), *Las Zajączek 1939–1945. Niemiecka zbrodnia na Pomorzu Gdańskim z lat II wojny światowej* [*Forest Zajączek 1939–1945. German crime in Gdańsk Pomerania from the years of World War II*] (Gdańsk–Warsaw 2023), source edition *Germanizacja nazw miejscowości w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie 1939–1945. Wybór źródeł* [*Germanization of place names in the Reich District Gdańsk–Prusy Zachodnie 1939–1945. A selection of sources*] (Gdańsk–Warsaw 2022), member of the editorial committee of the volume *Polska Walcząca na Pomorzu. Struktury i ludzie konspiracji* [*Fighting Poland in Pomerania. Structures and People of the Conspiracy*] (Gdańsk–Sztutowo–Warsaw 2023) and more than fifty other academic texts. His research interests include the Second World War in Gdańsk Pomerania and in the region of Pacific Ocean and the 20th century economic history.